

De NGK in vogelvlucht

Data en trends

Hans Schaeffer en Cors Visser (red.)

De NGK in vogelvlucht

Data en trends

Colofon

Dit rapport is tot stand gekomen door het gezamenlijke werk van:

Commissie Financiën en Beleid
Kerkpunt
Steunpunt KerkenWerk
Theologische Universiteit Utrecht
Verre Naasten

Redactie: Hans Schaeffer (TUU) en Cors Visser (Kerkpunt)

INHOUD

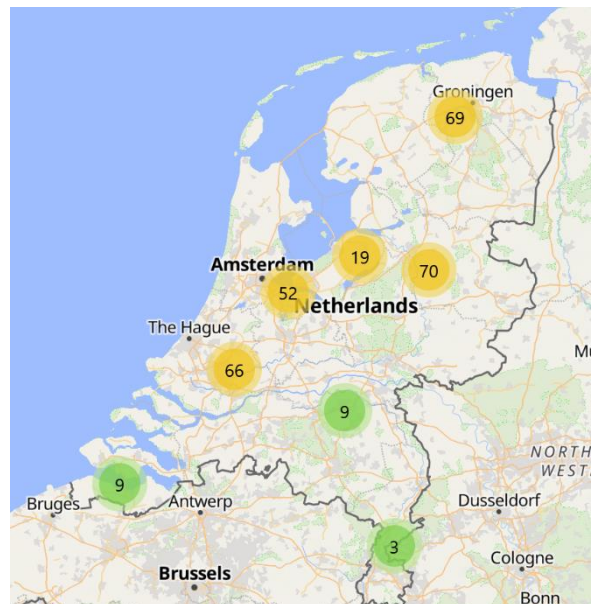
1. Inleiding.....	4
2. Leven in de kerk!.....	5
3. Wisselwerking met de omgeving	7
4. De comfortabele en knellende banden van het NGK-kerk-zijn	9
5. Verlangen naar geestelijke ontmoeting.....	12
6. Perspectieven als hulpmiddel voor gesprek	14
6.1. De kerk als vereniging	14
6.2. De kerk als trainingscomplex	14
6.3. De kerk als oase.....	15
6.4. De kerk als gemeenschap	16
6.5. De kerk als missiegemeenschap	16
7. Hoopvol onderweg	17

1. INLEIDING

Hoopvol onderweg in Gods wereld — dat is de zin die onder het logo van de NGK staat. Dat hoort ook de toon te zijn van een trendrapport dat wil duiden wat er speelt in de kerk. Deze wereld is Gods wereld, de kerk is Gods kerk. Als mensen hebben we invloed op de wereld en de kerk, maar we hebben beide niet in de hand. Daarbij is het belangrijk om in het oog te houden dat de Nederlandse Gereformeerde Kerken slechts een heel klein stukje vormen van Gods kerk in een klein hoekje van de wereld.

Zonder cijfers en data is het risico dat er een soort geestelijk feitenvrije duiding ontstaat. Daarom is een uitgebreide bijlage opgenomen waarin allerlei data worden opgesomd zoals we die vanuit onze werkvelden hebben opgehaald. Met cijfers is het risico dat we alleen kijken naar getallen, praktische zaken en ons richten op een maakbare kerk. De kerk is niet maakbaar, en achter elk cijfer gaat ook een geestelijke realiteit schuil. Die realiteit willen we ook laten doorklinken: als kerken en als mensen zijn we totaal afhankelijk van God de Vader, de genade door Christus en de werking van Gods Geest.

Een duiding is niet objectief, maar met deze duiding en de perspectieven willen we de synode en de plaatselijke kerken verder helpen in het nadenken over de toekomst van de kerk. Het mag helder zijn dat we hiermee geen oplossingen aanreiken: we proberen slechts een aantal perspectieven te bieden die voor de beleidsmakers en leidinggevendenden op de synode wellicht helpend kunnen zijn en plaatselijke kerken kunnen inspireren.

2.LEVEN IN DE KERK!

Er zit leven in de kerk! Er zijn 305 plaatselijke geloofsgemeenschappen waar iedere zondag mensen samenkomen, het Woord van God opengaat en mensen het geloof delen. Op een gemiddelde zondag zit iets meer dan de helft van de ruim 128.000 NGK'ers (inclusief kinderen) in de kerk of volgt de dienst online. De grootte van de kerk lijkt voor het kerkbezoek niet uit te maken: er zijn kleine kerken met relatief weinig bezoekers, grote kerken met relatief veel bezoekers, en omgekeerd.

Ruim 1.000 kinderen werden gedoopt — dat is 100 meer dan het aantal mensen dat in 2024 overleed. Bijna 1.000 mensen deden belijdenis (iets meer dan 2% van het aantal doopleden). Van buiten de kerk kwamen ook mensen tot geloof: 62 die helemaal geen band met de kerk hadden. Zo'n 1.000 mensen kwamen uit andere kerkverbanden over naar de NGK, en ongeveer 2.000 verlieten de NGK voor een ander kerkverband.

Het pijnlijkste getal is dat van de mensen die verdwijnen naar 'geen kerk'. In 2024 waren dat er 1.350. Dat staat in schril contrast met de 62 mensen die vanuit 'geen kerk' belijdenis deden en de 49 doopleden vanuit 'geen kerk' die aansluiting vonden bij een NGK-gemeente. Dit betekent dat er één toetreders is op 1.100 NGK-leden en 3 lokale kerken. Dat is vergelijkbaar met de CGK. Binnen de PKN, is er één toetreders op 4.500 leden en 6 kerken. Ook dit zijn pijnlijke getallen zeker in een tijd waarin onder jongere generaties iets meer openheid voor geloof is. Tegelijk is helder dat de huidige context van de laat-moderne cultuur met haar onttovering minder ruimte laat dan wellicht andere culturen om gemakkelijk het religieuze gesprek te voeren. Op plekken als het Verre Oosten, Afrika of Latijns-Amerika is soms meer vanzelfsprekende openheid te vinden: *thin places* waar het gesprek over God en geloof belichaamd wordt. Voor deze contexten wordt overigens binnen de NGK naar verhouding veel geld opgehaald. Er is ook een verlangen van veel lokale kerkenraden, predikanten en gemeenteleden, en binnen de instituten van de NGK zoals Verre Naasten, de TUU en Kerkpunt, om juist hierin verder te komen: hoe kan de aantrekkingskracht van de kerk vergroot worden en hoe kunnen (culturele) weerstanden overwonnen of tegemoetgekomen worden?¹

¹ Zo heeft de TUU een langjarig project voltooid rondom de contextualisering van "heil" als vrede: Hans Schaeffer e.a., red., *Visions of the Good Life: Salvation, Church, and Mission in the Secular West* (Brill, 2025); Stefan Paas, *Vrede op aarde. Over heil en redding in deze tijd* (KokBoekencentrum, 2023); Stefan Paas, *De weg van vrede: Een rondleiding door het christelijk geloof* (KokBoekencentrum, 2025). Verre Naasten organiseert jaarlijks in

En ja, natuurlijk is de kerk veel meer dan een rijtje getallen. Maar als er al feest is in de hemel als één iemand tot geloof komt, hoe groot zou het feest niet zijn als dat er 10 of 100 zijn?

Het verhaal van de kerken is echter meer dan dat van lichte krimp en vragen over aantrekkingskracht. Er zijn 305 plaatselijke gemeenten waar God aan het werk is — 305 voorproefjes van Zijn koninkrijk. En in al die kerken zijn bij elkaar duizenden vrijwilligers actief: in kerkenraden, diaconieën, commissies, jeugdwerk, onderhoud van gebouwen, schoonmaak, administratie, enzovoort.

Belijdenisdienst in Groningen, juni 2026

De grootte van een gemeente zegt niets over de levendigheid of vitaliteit ervan. Dat bleek ook uit onderzoek van Kerkpunt en Viaa onder 47 van de 72 gemeenten met minder dan 200 leden. De helft van die kerken ziet zichzelf als een

levendige gemeente, en slechts zeven (16%) maken zich grote zorgen over de toekomst. De betrokkenheid op elkaar is groot in kleine gemeenten; in meer dan de helft groeit men in het geloof, meer dan de helft geeft aan goed bekend te staan in de omgeving, en ongeveer de helft heeft geen vacatures in de kerkenraad (vergelijkbaar met andere NGK-kerken). Ook de geefbereidheid is groot en financieel staan de meeste kleine gemeenten er goed voor. Elementen die volgens onderzoek binnen de NGK lijken bij te dragen aan vitaliteit zijn: gedeeld leiderschap, missionaire gerichtheid, een heldere visie op zichzelf en de omgeving, en een open gesprekscultuur.

samenwerking met de TUU conferenties voor theologen uit niet-Europese landen om deze thematiek te oefenen en doordenken. Kerkpunt publiceert hierover rond de werkvelden van jeugdwerk en leiderschap, en rond de tweejaarlijkse "missionaire trendrede".

3. WISSELWERKING MET DE OMGEVING

Kerken zijn volop onderdeel van de samenleving. In de beginjaren leefde binnen de GKv de overtuiging dat vanuit de kerk en allerlei gereformeerde organisaties het gereformeerde gedachtegoed ingang moest vinden in de samenleving. Iets van dat verlangen is er wellicht nog, maar sterker is de realistische constatering dat culturele invloeden van buiten meer invloed hebben op het leven van gelovigen en kerken dan andersom. De openheid naar de cultuur binnen de neocalvinistische traditie is altijd een punt van zowel gepaste trots als zorg geweest. Daarin verschilt deze traditie ook van bijvoorbeeld de CGK of de Gereformeerde Bond, en – zij het op een andere manier – ook van gemeenten met een evangelische achtergrond.²

De samenleving is overwegend seculier: mensen zijn niet op zoek naar God, velen zelfs niet naar de zin van het leven. God bestaat niet, of is in ieder geval niet nodig om een goed leven te leiden. Die secularisering is niet alleen iets 'van buiten', maar infecteert ook ons eigen leven. De

'verwildering' zoals die in dit trendrapport naar voren komt, is herkenbaar in onze kerken: therapeutisering, tribalisering en een nadruk op weerbaarheid en veerkracht — net als het verlangen naar rust, gemeenschap en houvast. Samen met de groeiende diversiteit binnen de NGK en binnen lokale gemeenten (zie volgend punt) leidt dat tot verwarring: waar staan we voor, wat is belangrijk, hoe kunnen we kerk zijn, wat is de NGK eigenlijk? Uit kerken komen regelmatig vragen over grote visievraagstukken: wie zijn we, waar willen we naartoe? Daarbij speelt onze traditie een rol. Zowel de neocalvinistische traditie, maar ook de bredere katholiek-gereformeerde

Sporten met kinderen in het kader van kerk in de buurt

² H. van den Belt, "Waar is het lam? Overwegingen bij het neocalvinisme", *Theologia Reformata* 51, nr. 3 (2008): 238-53; James Eglinton, "To Transform and to Transcend: The neo-Calvinist relationship of church and cultural transformation", *The Kuyper Center Review* (Grand Rapids) 3 (2013): 163-84; Cornelis van der Kooi, "The Relevance of Neo-Calvinism for Church and Theology", *European Journal of Theology* 30, nr. 2 (2021), <https://doi.org/10.5117/EJT2021.2.004.KOOI>.

traditie vanaf Augustinus, de Middeleeuwen en de Reformatie van de zestiende eeuw. Het is de kunst deze winst om te zetten in concrete handelingsaanwijzingen voor het hier en nu.

Kerken zijn zoekende in hun relatie met de omgeving. Meer dan 60% van de kerken die deelnamen aan een enquête over 'kerk in de buurt' (Kerkpunt) geeft aan dat ze zich richten op hun eigen omgeving. Dat krijgt met name vorm in een open kerk, koffieochtenden en meewerken aan de voedselbank, vaak samen met andere plaatselijke kerken.

Tegelijkertijd blijkt uit het uitgebreide onderzoek *Nieuw Kerkelijk Peil* dat de kerken als instituut (kerkenraden, leiderschap, gemeenschappelijke kerkelijke activiteiten) sterk intern gericht zijn. 'Mensen bereiken met het Evangelie' is het aspect dat kerkleden niet alleen het minst waarderen (slechts 4%), maar ook het laagst prioriteren. 'Aanmoedigen om het geloof te delen' (13%), 'nieuwe benaderingen stimuleren' (6%) en 'groeien in aantal mensen' (6%) scoren allemaal bij de onderste vijf. Wat mensen wél waarderen en waaraan ze prioriteit willen geven, heeft vrijwel uitsluitend te maken met interne zaken: erediensten, onderlinge verbondenheid, gebed voor elkaar, en aandacht voor kinderen en jongeren. Onderzoek onder millennials binnen de NGK laat zien dat wie, vaak bewust, de kerk niet verlaten heeft zich vooral richt op intern-kerkelijke praktijken, en weinig missionair gericht is.³ En dat terwijl er ook in de NGK voorzichtige signalen zijn dat iets meer mensen met interesse in het geloof soms zomaar de kerk binnenlopen. Bovendien zijn veel individuele kerkleden wel degelijk betrokken bij initiatieven buiten de lokale kerk zoals voedselbanken of andere diaconale praktijken.

Wat bij veel van de gesignaleerde trends en de duiding meespeelt is het verschil tussen 'beleden' en 'geleefde' identiteit. Enerzijds is de kerk 'lichaam van Christus' en 'tempel van de Heilige Geest'. Dat zijn grote en hooggestemde woorden die uit de Schrift zelf komen. Deze zijn op belijdenisniveau nagesproken en uitgewerkt. Anderzijds is er de praktijk van elke dag met haar gebrokenheid, zonde, tekortkoming, schuld en onwetendheid. De spanning tussen deze twee, geleefde en beleden identiteit van het kerk-zijn, moeten we niet willen oplossen of uitvegen. Zij is integraal onderdeel van wie de kerk van Christus nu, hier, vandaag is: onderweg naar Gods toekomst is het kerk-zijn niet statisch maar volop in beweging.

³ Jan Martijn Abrahamse en Hans Schaeffer, 'Why Are You Still Involved? On the Merit of Church Community for Millennials in a Secular Context' in *Ecclesial Practices* 12 (2026), 1-18.

4.DE COMFORTABELE EN KNELLEDE BANDEN VAN HET NGK-KERK-ZIJN

De veranderende omgeving heeft nog een andere invloed op NGK-kerken: de toegenomen diversiteit tussen lokale gemeenten. De laatste paar synodes hebben dat ook formeel bevestigd door lokale kerken meer vrijheid te geven rondom thema's als omgang met homoseksualiteit. Mede daardoor en door de wisselwerking met de (lokale) samenleving en andere kerkelijke gemeenten ontstaan er steeds meer verschillen tussen kerken in de vormgeving van diensten, liturgie, uitstraling, prioriteiten en theologische en ethische standpunten. Vandaar ook steeds vaker de vraag wat de NGK eigenlijk is en waar zij voor staat.

Maar er is niet alleen een groeiende diversiteit tussen gemeenten, ook binnen gemeenten. De afgelopen decennia is dat steeds meer naar voren gekomen, mede onder invloed van toegenomen mondigheid, een hoger opleidingsniveau, een cultuur van authenticiteit en de afname van het gezag van instituties en gezagsdragers (zoals predikanten of hoogleraren van de TUU en kerkelijke vergaderingen). Mensen vinden hun eigen perspectief vaak belangrijker en vinden het tegelijkertijd lastig als anderen er anders over denken. Nederlandse Gereformeerden zijn kerkelijk niet gewend om met diversiteit om te gaan, waardoor irritatie, polarisatie en onverschilligheid op de loer liggen.

We constateren — uiteraard met allerlei uitzonderingen — dat er binnen kerken meer diversiteit is, een vooral latente wens om iets met de omgeving te doen, en grote invloeden vanuit de samenleving op kerken en geloofsleven. Dat levert verwarring op, en voor veel kerken is de vlucht naar voren die van de oude, vertrouwde weg: wat ook wel 'de kerk als vereniging' wordt genoemd.⁴ Het beeld van een kerk is bewust of onbewust: een gebouw met een betrokken gemeenschap die op zondag vrijwel voltallig de dienst bijwoont, geleid door een academisch opgeleide, voltijdse predikant, met goed gevulde ambten en commissies, waarbij de inzet is om kinderen en jongeren bij de kerk te houden. Verwarring ontstaat als twintigers het heel normaal vinden om af en toe te komen, als er niet voldoende predikanten zijn, als vacatures niet worden ingevuld, of als een gemeenschap geen voltijds predikant of eigen gebouw kan betalen — want dan moet je jezelf misschien maar opheffen?

⁴ Vgl. hiervoor het artikel van Marten van der Meulen over 'De kerk als event: de kans van een vloeibare kerk' via <https://www.theologie.nl/kerk-en-event/>.

Veel vragen die binnenkomen bij Kerkpunt gaan over vacatures in kerkenraden en commissies en het vasthouden van de jeugd. Bij SKW komen vragen binnen over geld, gebouwen, predikantssalarissen en de houdbaarheid van een kerkgemeenschap. Steeds gaat het over het voortzetten van het bekende verenigingsmodel. De vraag is of dat op elke plek en voor elke NGK-gemeente een goede of begaanbare weg is. Gods Geest werkt op allerlei manieren. Wereldwijd zijn er tienduizenden kerken met minder dan 50 leden die vitaal zijn en van betekenis voor de betrokkenen en de buurt. De vertrouwde band als verenigingskerk kan soms gaan knellen en in de weg staan om voluit gemeente van God te zijn. Dat vraagt moed, innovatievermogen en bovenal de bereidheid om te luisteren naar God en te zien waar Hij aan het werk is en roept.

Gesprek bij de videopodcast Kerkoptafel van SKW en Kerkpunt met Hayo Wijma over vitale kleine kerken en het belang van verder kijken dan het verenigingsmodel

Het kan helpen om deze ontwikkelingen eerlijk te benoemen. Ze zijn simpelweg onderdeel van kerken die onderweg zijn in de spanning tussen 'beleden' en 'geleefde' identiteit. Of dit ook een 'hoopvolle' reis is hangt van andere factoren af, en hierop komen we hieronder terug. Wat helpend kan zijn in de duiding van deze veranderingen is het begrip 'liminaliteit'. Liminaliteit (van 'limes', grens) duidt op een fase in het kerk-zijn waarbij helder is geworden dat de bestaande situatie drastisch verandert en soms zelfs verdwenen is, terwijl nog niet helder is wat er precies gaat komen. Zo'n tussenfase, op de grens van het oude vertrouwde en nieuwe onbekende, vergt wat anders van kerken. Zowel de kerkleden zelf, als de sturende functie van kerkenraden en andere leidinggevenden in de kerk worden uitgedaagd om het kerk-zijn voor de huidige context opnieuw uit te vinden. De kaders van de huidige NGK-kerkonde en haar uitvoeringsbepalingen kunnen hierbij helpend zijn. Dat geldt naar verwachting ook voor de rapportages van de 'Commissie belijdende kerk', die op voorstel van de regiegroep (die het samengaan van

GKv en NGK voorbereidde) door de Generale Synode van Goes/Landelijke Vergadering Zeewolde werd ingesteld. De opdracht van de commissie is om te verkennen op welke wijze de kerken hun geloof met het oog op deze en de toekomstige tijd kunnen belijden en hoe de verankering van de kerken aan de leer van de Bijbel opnieuw vorm kan krijgen. Na een eerste rapportage aan de Synode van Deventer zal de commissie nader rapporteren aan de Synode van Best.

5. VERLANGEN NAAR GEESTELIJKE ONTMOETING

De fase waarin veel kerken binnen de NGK zich bevinden kunnen we karakteriseren als een fase waarin de grote veranderingen die hierboven beschreven zijn, hun sporen hebben nagelaten. De dienstverlening van zowel Kerkpunt, SKW als het Expertisecentrum Kerkvernieuwing Kerk2030 (TUU) maakt duidelijk dat veel kerken zich die vraag stellen: hoe kunnen wij vandaag kerk van Jezus Christus zijn, en wat betekent dat concreet?

Daarmee is – ondanks alle merkbare veranderingen – één geloofswaarheid onder woorden gebracht die direct raakt aan de kern van kerk-zijn: de kerk is Christus' kerk — geen club of vereniging waarin we het met elkaar goed hebben, maar een gemeenschap waarin we het leven delen in het licht van Christus. Het blijkt dat veel gemeenten verlangen naar meer of diepere geestelijke gesprekken over zowel de inhoud als de beleving van het geloof. Uit het rondje regio's van zowel de Commissie Financiën en Beleid (CFB) als de TUU en de vragen die bij Kerkpunt binnenkomen, is dit verlangen merkbaar. Of dit verlangen sterker is dan vroeger, is lastig te zeggen, maar de oorzaken zijn vermoedelijk meervoudig en versterken elkaar.

Allereerst is dat de toegenomen nadruk op authenticiteit. Op de vraag 'wat geloof jij?' wordt een antwoord als 'hetzelfde als de dominee' of 'dat weet je wel, ik ben toch gereformeerd' niet meer als voldoende gezien. Wat dit effect versterkt, is dat veel aangeleerde taal in kerken van gereformeerde snit niet meer lijkt aan te sluiten bij de seculiere cultuur waarvan we volop deel uitmaken. 'Het lam voor onze zonden geslacht' kon dertig jaar geleden voor velen heel betekenisvol klinken; voor sommigen is het nu abracadabra. Samen levert dit een vorm van geestelijke sprakeloosheid op. Tegelijk zien we dat juist in de laatste jaren de openheid voor het gesprek over bijvoorbeeld 'zonde' of 'schuld' soms onverwacht wordt gevonden.

We zien dat veel gemeenten en veel mensen verlangen naar geestelijke ontmoeting en gesprek, en daarvoor taal zoeken. Dat is een teken van leven in de kerk! De populariteit van cursussen als 'diaconale en pastorale gespreksvoering' en de gespreksboxen van Kerkpunt zijn daar een signaal van. Net als de populariteit van boeken als die van John Mark Comer (*Jezus volgen*) en Stefan Paas (*De weg van de vrede*) — boeken waarin in nieuwe taal over geloof, God en navolging wordt gesproken. Ook via conferenties als New Wine wordt volop gezocht naar geestelijke voeding en ontmoeting.

Tegelijkertijd zien we een dubbele beweging als het gaat om bijbel- en gesprekskringen. Een blad als *Wegwijs* — gericht op kringen — verliest abonnees, en bij Kerkpunt komen mondjesmaat vragen binnen over kringenwerk. Aan de andere kant groeit de populariteit van de Alphacursus en is er meer vraag naar materialen voor gemeentetrajecten (inclusief materiaal voor kringen). Ook hier is de vraag of nieuwe wegen nodig zijn om geestelijke ontmoeting te voeden. De ruim 50 kerken die in het kader van kerkvernieuwingsbeweging Kerk2030 zoeken naar dergelijke 'nieuwe wegen' geven aan dat hun zoektocht naar kerk-zijn gebaat is bij geestelijke verdieping. Tegelijk kenmerken veel NGK's zich door een vorm van kerk-zijn waarbij precies die dimensie niet sterk ontwikkeld is, en soms ook

Gesprek over geloofsontmoetingen met alle generaties tijdens de Ontmoetingsdag van steunpunt Bijbelstudie

belemmerend werkt om deze verdiepingsvragen te stellen en beantwoorden.

Met vallen en opstaan willen lokale kerken plaatsen zijn waar kinderen van God samen en persoonlijk, uitreikend naar wie (nog) niet meeloopt, samenleven en samen optrekken in de trektocht onderweg naar de toekomst die God voor ons klaarmaakt. Deze veilige plaatsen zijn in onze

samenleving ook hard nodig. Waar de kerk daadwerkelijk zo'n veilige plaats is, en zij daarmee de 'hermeneutiek van het evangelie' is (Newbigin) laat zij een voorafschaduw zien van de vredesgemeenschap waartoe de kerk geroepen is. De kerk is zo met regelmaat een vertrouwensinstituut waar geoefend wordt in het overstijgen van tegenstellingen. In een samenleving die getekend wordt door toenemende polarisatie kan kerk-zijn in al zijn diversiteit een oase van rust en aanvaarding zijn.

6. PERSPECTIEVEN ALS HULPMIDDEL VOOR GESPREK

Als hulpmiddel voor het gesprek in synode, regio en lokale kerk schetsen we hier een aantal mogelijke perspectieven voor lokale kerken. Het gaat er ons niet om dat het ene perspectief beter is dan het andere, maar om de bijbehorende keuzen op een rijtje te zetten. Zoals bij zulke perspectieven gebruikelijk is: ze doen de werkelijkheid nooit helemaal recht, en een combinatie van meerdere perspectieven is zelfs waarschijnlijk en helpend.

6.1. De kerk als vereniging

De kerk is een vergadering van gelovigen; op zondag komt de gemeente vrijwel voltallig samen. Wie niet komt, wordt aangesproken en bij hardnekkig verzuim eventueel uitgeschreven. Er is grote toewijding aan God en aan de gemeenschap. Er zijn veel ambtsdragers en veel commissies, die goed gevuld zijn. Op gemeentevergaderingen wordt stevig gesproken over theologische of praktische vraagstukken, en na besluitvorming trekt de gemeente één lijn — of het nu gaat over muziekinstrumenten, deelname aan het avondmaal of gezamenlijke diensten met een andere kerk. De kerk heeft een eigen gebouw en een voltijds predikant opgeleid aan de Theologische Universiteit Utrecht. Het belangrijkste moment in de week is de zondagse eredienst waarin de preek centraal staat. De kerkenraad zet zich vooral in om mensen bij de kerk en het Woord van God te houden en om te zorgen dat prediking en onderwijs aan jongeren goed en zuiver zijn. Pastoraat is gericht op de individuele relatie met God. Diaconaat is gericht op mensen in de gemeente, aangevuld met collectes voor goede doelen. Er is verbondenheid met het landelijk kerkverband en met kerken en projecten in het buitenland via Verre Naasten. Als de kerk het gebouw of de voltijds predikant niet meer kan betalen, of als er onvoldoende ambtsdragers zijn, kijkt de gemeente of ze kan fuseren met een naburige NGK-gemeente of een samenwerkingsgemeente vormen met de lokale CGK. Mocht dat niet lukken, dan heft de gemeente zich op.

6.2. De kerk als trainingscomplex⁵

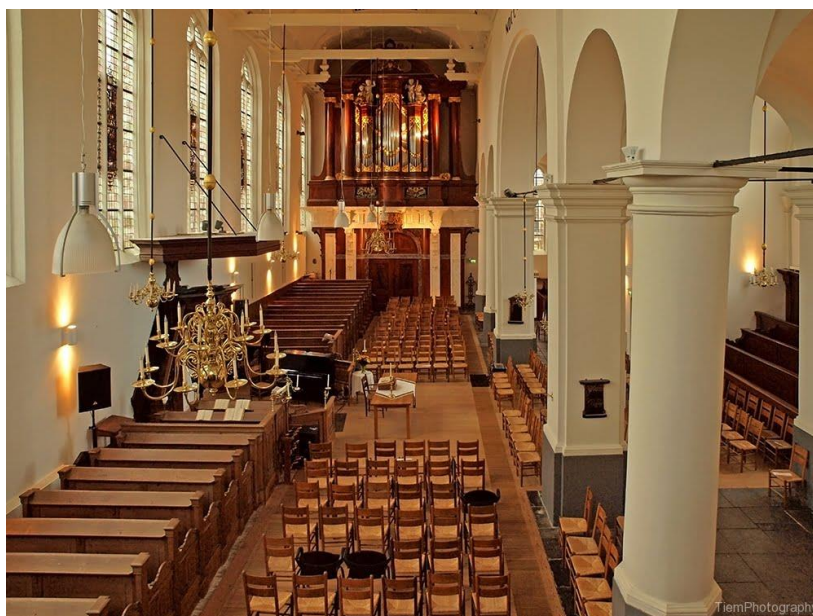
Dit perspectief komt voort uit de overtuiging dat het de roeping van gelovigen is om God te dienen op alle plekken in de samenleving. De kerk is dan een

⁵ Vgl. bijvoorbeeld S. Stoppels, *Oefenruimte: gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen* (Boekencentrum, 2013); James Kennedy en Pieter Vos, red., *Oefenen in*

trainingscomplex, een 'oefenplaats', met de eredienst als belangrijkste vormingsmoment: het moment waarop mensen worden toegerust en geïnspireerd om hun taken door de week op te pakken. Preken zijn concreet, praktisch en inspirerend. Tijdens diensten wordt er gebeden voor mensen en projecten waarbij gemeenteleden betrokken zijn, en soms vertellen mensen daarover. Naast de preek zijn er door de week kringen en cursussen voor verdere toerusting. De kerk is als gemeenschap niet zelf actief in de buurt — noch diaconaal, noch missionair. Pastoraat is gericht op hoe je God dient in de samenleving. Kinderen en jongeren moeten vooral bij kerk en geloof blijven, zodat ze later als volwassenen evenzo kunnen worden toegerust. Als de gemeente te lang vacant is of de predikant niet meer als inspirerend wordt ervaren, wordt het lastig. Hetzelfde geldt als de gemiddelde leeftijd te hoog wordt. Dit type gemeente heeft ook veel concurrentie van grote, 'succesvolle' kerken als Mozaïek, waar inspiratie en toerusting professioneel wordt aangepakt.

6.3. De kerk als oase

De wereld draait door, er is zoveel verwildering — wat een verademing als je op zondag werkelijk tot rust kunt komen. Geen gedoe, geen frivoliteiten, maar een dienst volgens een vast stramien, waarbij je wordt meegenomen door de wijsheid van de kerk door de eeuwen heen. Daarna is er volop gelegenheid voor ontmoeting in de gemeenschap. De kerk als oase te midden van een veeleisende en chaotische wereld: rust- en oplaadpunt. Daarvoor is wel een minimale gemeentegrootte nodig om een passend gebouw en een predikant te kunnen bekostigen — al hoeft dat geen voltijds predikant te zijn, want de liturgie is minstens zo belangrijk als de preek. Een kerk als oase is zich

De Kapelkerk in het centrum van Alkmaar

discipelschap: de gemeente als groeiplaats van het goede leven (Boekencentrum, 2015); Roel Kuiper e.a., *De kerk als oefenplaats. Pleidooi voor een vernieuwende manier van kerkzijn* (Kerk2030, 2021), www.kerk2030.nl.

bewust van al die plekken, dichtbij en ver weg, die geen oase zijn. Er is veel diaconale aandacht voor mensen aan de rand van de (plaatselijke) samenleving. Missionair uit zich dit in een vrijblijvende uitnodiging aan mensen om rust te vinden. Pastoraat is gericht op innerlijke rust.

6.4. De kerk als gemeenschap

In dit perspectief is de kerk geen vereniging maar een gemeenschap, een familie. Alles draait om het familiegevoel: het is belangrijk dat mensen zich thuis voelen en erbij horen. De zondagse samenkomst is vooral een familiesamenkomst. De omvang maakt niet zoveel uit; een eigen gebouw kan handig zijn, maar hoeft niet. Of er een predikant is, is minder belangrijk. Wat telt, is dat mensen met elkaar in gesprek zijn over God, geloof en wat hen bezighoudt. Ook door de week zijn er allerlei samenkomsten: er wordt veel samen gegeten, er zijn kringen, mensen zorgen voor elkaar en bidden voor elkaar. Taken worden relatief informeel ingevuld; als er vacatures zijn, is er ruimte voor creatieve oplossingen. Een paar kernpersonen of -gezinnen dragen de gemeenschap. Kinderen en jongeren horen er volledig bij en doen mee met van alles. Diaconaat en missionair werk zijn ad hoc: als iemand iets tegenkomt of weet, speelt de gemeenschap daarop in.

6.5. De kerk als missiegemeenschap

In dit perspectief is de kerk vooral een gemeenschap — elkaar kennen en je thuis voelen is belangrijk. Maar daarbij komt een grote gedrevenheid om van betekenis te zijn voor anderen, meer evangelisatorisch of meer diaconaal van aard. Het vraagt van de kerkleden grote toewijding: het gaat niet om het uitvoeren van een taak of het invullen van een ambt, maar om het delen van het leven, gastvrijheid en een aanzienlijk deel van de vrije tijd. Een predikant moet vooral inspireren, mensen aansporen en aanmoedigen, en kunnen omgaan met allerlei soorten mensen van buiten de kerk. Hij of zij is een innovator. Een academische opleiding is minder doorslaggevend; ook een predikantenopleiding is niet per se een vereiste. Ambten en vacatures zijn niet het voornaamste probleem: de missie is helder en trekt mensen aan. Creativiteit en innovatie zijn kenmerkend in dit perspectief.

7. HOOPVOL ONDERWEG

Het nadenken over perspectieven voor en van kerk-zijn kan helpen om te duiden welke denk- en leefrichtingen er zijn binnen de NGK. Het is namelijk helpend om eerst goed te kijken wat er speelt en aan de hand is op het grondvlak van het kerk-zijn: de lokale gemeenten. Een bredere analyse van wat je daar tegenkomt geeft duiding: waarom speelt dat eigenlijk, wat maakt dat juist nu deze dingen aan de orde zijn in veel kerken? Hierbij is de invloed van de algemene culturele context van kerken in het Westen groot, zoals bleek in paragraaf 2. Wanneer we vervolgens aangeven welke verschillende perspectieven wij zien in lokale kerken en tussen lokale kerken, streven we geen volledigheid na. Er zullen nog meer perspectieven te bedenken zijn. Ook moet helder zijn dat geen enkele gemeente uitsluitend één perspectief kent: er is altijd sprake van een combinatie van meerdere perspectieven. Toch is een zeker onderscheid in perspectieven helpend voor lokale gemeenten om zich hieraan te spiegelen. Waar herken je je (vooral) in?

Nederlandse
**Gereformeerde
Kerken**

Hoopvol onderweg
in Gods wereld

De vervolgvraag is natuurlijk wat we met deze verschillende perspectieven aan moeten. Zoals eerder gezegd: in de traditie van de NGK is het omgaan met diversiteit niet sterk ontwikkeld. We hebben de neiging om te zoeken naar het ene model dat

het kerk-zijn richting moet geven. Praktisch-theoloog Andrew Root heeft daarover in zijn werk voor de Noord-Amerikaanse context gewezen op de invloed van de neoliberale samenleving. Zijn boek *Wachten op God* is daarvan een goed voorbeeld. De ondertitel daarvan luidt: *Vanuit geloof en geduld bouwen aan je gemeente*. Niet het 'implementeren van modellen' of het 'initiëren van projecten' gaat gemeenten redden, zo stelt Root. Maar het samen weer teruggaan naar de kernpraktijken van de kerk gaat wel helpen: bijbellezen, bidden, samen leren doorspreken, luisteren naar elkaar om zo te leren luisteren naar de stem van God. Zo kan de gemeenschap in gezamenlijkheid weer op het spoor komen hoe God hun kerk-zijn wil inzetten voor zijn Koninkrijk.

Dit resoneert ook met de gesignaleerde sprakeloosheid.⁶ Gemeenteleden hebben soms weinig taal meer of zijn ontwend om hardop die taal te gebruiken. Er is soms een verlegenheid om te bidden, om persoonlijk geloof te delen. Juist het opnieuw ontwikkelen van praktijken waarin dat geloofsgesprek gevoerd wordt is belangrijk. Ervaringen van Kerkpunt en Kerk2030 met kerken, maar ook de ronde van de TUU en die van CFB, laten dat duidelijk zien. Hier ligt onzes inziens de grootste kans voor kerk-zijn: het (her)ontdekken van wat kerk-zijn altijd al is geweest en wilde zijn. Een vinden oefenplaats voor mensen die van Godswege geroepen zijn tot dienst aan Hem. Die steeds weer leren luisteren naar Zijn stem, die samen hierover doordenken en dat willen vormgeven in hun leven. Die zoeken naar middelen en mogelijkheden om hiervan uit te delen, zowel in diaconaal als missionair opzicht. Die de weg van de vrede belichamen, waarin Jezus met Zijn kruis en opstanding ons voorging. Daarbij kan de spanning tussen de kerk als instituut, met haar organisatiestructuur en ambten, en de kerk als organisme, met haar nadruk op persoonlijke verantwoordelijkheid in het dagelijks leven, opnieuw vruchtbaar worden gemaakt.⁷ De kerkorde met haar uitvoeringsbepalingen geeft hieraan richting, en tegelijk meer dan voldoende ruimte voor het gesprek over interpretatie en toepassing ervan in de (boven-)lokale context.

Een synode kan in deze liminale fase van het kerk-zijn helpen, alleen al door te erkennen dat we in een liminale fase zitten. Zij kan de lokale zoektocht naar geloofspraktijken stimuleren. Liefst ook in intergenerationeel verband, zoals in bijvoorbeeld het werk van *Samen Jong* wordt vormgegeven.⁸ Die intergenerationaliteit, dat kerk-zijn niet exclusief voor bepaalde generaties mag zijn, is juist in een context van neoliberale doelgroepen-marketing van groot belang. Dat geldt ook voor andere dynamieken in de samenleving: kerken bestaan uit zowel theoretisch als praktisch opgeleide mensen, uit mensen zonder en met (zichtbare) beperkingen, uit mensen met meer en minder grote beurs. Met het oog op een samenleving waarin 'gemeenschap' door tribalisering onder druk staat, kan de synode bepaalde beleids- en financiële keuzes maken. Zij kan praktijken die deze gemeenschappen versterken krachtig stimuleren.

⁶ Karim Schelkens, *"Strepen trekken door de tijd": Over kerkhistorische geletterdheid* (Open Press Tilburg University, 2023).

⁷ Vgl. voor de belangrijke bijdrage van Ad de Bruijne aan dit gesprek: Steven C. van den Heuvel e.a., red., *Christ, Scripture, and Reality: Reflections on Theological Ethics in Honor of Ad de Bruijne* (Pickwick Publications, 2026).

⁸ Sabine van der Heijden, *Samen jong. Kernwaarden van een kerk met alle generaties* (KokBoekencentrum, 2022); Sabine van der Heijden en Missie Nederland, *Samen jong praktijkboek: werken aan een kerk met alle generaties* (KokBoekencentrum Uitgevers, 2026).

Het denken over concreet lokaal kerk-zijn vanuit bovengenoemde perspectieven is niet bedoeld om een soort concurrentiestrijd te ontketenen: welk perspectief is het beste en het meest effectief? In de praktijk fungeren deze perspectieven vaak naast en door elkaar. Elk heeft ook eigen voor- en nadelen, en kan (moet?) zich spiegelen aan de vraag wat God wil met deze gemeente. Bij dat gesprek is het betrekken van allerlei buitenperspectieven waardevol: stemmen van medechristenen in dezelfde woonplaats, stemmen van niet-christenen, stemmen van mede-NGK'ers uit de regio en andere delen van het land. Door kennis te nemen van de veelkleurigheid aan situaties kunnen gemeenten zelf een eigen keus maken, zonder hierin andere keuzes af te hoeven keuren.

Deze denkrichting is feitelijk niet veel meer dan een uitwerking van de bekende tekst van de apostel Paulus. Hierin begint hij met de praktijk van het gebed, het concrete buigen van onze knieën of het vouwen van onze handen, voor Gods aangezicht. Van Hem mogen we bijstand en leiding vragen. Juist in tijden van onzekerheid en onduidelijkheid, in liminale fases, waarin de gemeenschap onder druk staat en versplintering van het eigen gelijk op de loer ligt, klinkt de roep om innerlijke kracht en sterkte. De voedingsbodem van het kerk-zijn ligt immers in de liefde van Christus: daarin vinden we ons 'fundament'. Vanuit deze verworteling ontstaat een zoektocht naar de volheid van het kerk-zijn: broeders en zusters in gezamenlijkheid helpen ons om de volheid van Gods heilsplan te ontdekken. Met die Bijbeltekst sluiten we dan ook af.

Daarom buig ik mijn knieën voor de Vader, die de vader is van elke gemeenschap in de hemelsferen en op aarde. Moge Hij vanuit zijn rijke luister u innerlijke kracht en sterkte schenken door zijn Geest, zodat door uw geloof Christus kan gaan wonen in uw hart, en u geworteld en gegrondvest blijft in de liefde. Dan zult u met alle heiligen in staat zijn de lengte en de breedte, de hoogte en de diepte te begrijpen, ja de liefde van Christus te kennen die alle kennis te boven gaat, opdat u geheel vervuld zult raken van de volheid van God.

Aan Hem die door de kracht die in ons werkt bij machte is oneindig veel meer te doen dan wij vragen of denken, aan Hem komt de eer toe, in de kerk en in Christus Jezus, van geslacht op geslacht, tot in alle eeuwigheid. Amen. (Efeziërs 3,14-21)